

УДК 364-322

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.17>

Наталія ГЕВЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300

ORCID: 0000-0002-4067-0311

Тетяна ОПАЛЮК

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32300

ORCID: 0000-0003-1704-4184

Бібліографічний опис статті: Гевчук, Н., Опалюк, Т. (2024). Волонтерство як чинник формування соціальної активності студентської молоді. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 116–125, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.17>

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті здійснено теоретичний аналіз понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерська діяльність» як форми соціальної активності молоді. Визначено, що волонтерство – це форма благодійності, яку людина здійснює добровільно, безкорисливо та усвідомлено, що виражається через особисте надання різних соціальних послуг та ґрунтується на принципах законності, гласності, гуманності, рівності та здійснюється для досягнення суспільно-значущих цілей. Подано класифікацію видів студентської волонтерської діяльності, а саме: формальне, неформальне волонтерство, державне, соціальне, проектне та медіа волонтерство. Визначено, що такий різновид громадської активності як залучення студентів до волонтерської роботи має переваги порівняно з навчально-професійною діяльністю. Проведено аналіз освітньо-професійної програми «Соціальна допомога» першого (бакалаврського) рівня освіти за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення, що дозволив визначити дисципліни, що включають вивчення особливостей здійснення волонтерської діяльності у соціальній роботі. Визначено ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до волонтерства. За результатами опитування, встановлено, що метою волонтерської діяльності майбутні соціальні працівники вважають «надання допомоги особам з інвалідністю, хворим, самотнім, людям похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги»; «підтримку малозабезпечених, безробітних, багатодітних, безпритульних осіб, що потребують соціальної допомоги»; «надання допомоги особам, які через свої психофізичні порушення обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів»; «проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища»; «організація активності спрямованої на допомогу та підтримку тих, хто цього дуже потребує», «надання різних видів допомоги, тим хто цього потребує» тощо. Визначено мотивацію студентів до реалізації волонтерської діяльності, а також особистісні риси, якими повинен володіти волонтер.

Ключові слова: волонтерство, волонтерська діяльність, волонтер, соціальна активність, студентська молодь.

Nataliia HEVCHUK

Head of the Department of Social Work, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 61 Ohienko str., Kamyanets-Podilsky, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0002-4067-0311

Tetiana OPALIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Special Education, Psychology, and Social Work, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 61 Ohienko str., Kamyanets-Podilsky, Khmelnytskyi region, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0003-1738-1084

To cite this article: Hevchuk, N., Opaliuk, T. (2024). Volonterstvo yak chynnyk formuvannia sotsialnoi aktyvnosti studentskoi molodi [Volunteering as a factor in the formation of social activity of student youth]. Vvichlyvist. Humanitas, 2, 116–125, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.17>

VOLUNTEERING AS A FACTOR IN THE FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY OF STUDENT YOUTH

The article provides a theoretical analysis of the concepts of "volunteer", "volunteering", "volunteer activity" as a form of social activity of youth. It is determined that volunteering is a form of charity that a person carries out voluntarily, unselfishly and consciously, which is expressed through the personal provision of various social services and is based on the principles of legality, transparency, humanity, equality and is carried out to achieve socially significant goals. A classification of types of student volunteer activities is presented, namely: formal, informal volunteering, state, social, project and media volunteering. It is determined that such a type of public activity as involving students in volunteer work has advantages over educational and professional activities. An analysis of the educational and professional program "Social Assistance" of the first (bachelor's) level of education in the specialty 232 Social Security was carried out, which allowed to identify disciplines that include the study of the peculiarities of volunteering in social work. The attitude of future social workers to volunteering has been determined. According to the survey results, it was found that the purpose of volunteer activity of future social workers is "to provide assistance to persons with disabilities, sick, lonely, elderly and other persons who, due to their physical, material or other characteristics, need support and assistance"; "support for low-income, unemployed, large families, homeless persons in need of social assistance"; "assistance to persons who, due to their psychophysical disorders, are limited in the exercise of their rights and legitimate interests"; "conducting activities related to environmental protection"; "organizing activities aimed at helping and supporting those who are in great need"; "providing various types of assistance to those in need", etc. The motivation of students to implement volunteer activities, as well as the personal traits that a volunteer should have, are determined.

Key words: volunteering, volunteer activity, volunteer, social activity, student youth.

Актуальність проблеми. Добровільна праця є одним із актуальних феноменів людської цивілізації, який свідчить про те, що на фоні технічного прогресу здійснюється еволюція людської свідомості. Ж. Сегеда, аналізуючи теорію потреб А. Маслоу, зауважив, що люди, які виконують добровільну працю, досягли вершини піраміди потреб людини, і тому успішно реалізують прагнення у особистій самореалізації (Безпалько, 2001, с. 13).

Роль добровільної праці на сьогоdnішньому етапі розвитку суспільства підтверджується її визнанням сформульованим Організацією Об'єднаних Націй, як суспільно-корисної діяльності на добровільній основі, яка повинна бути важливою складовою будь-якої стратегії, направленої на ефективне подолання проблем, особливо в таких сферах як боротьба з бідністю, охорона здоров'я, соціальна інтеграція осіб з особливими освітніми потребами, подолання соціальної нерівності та дискримінації (Бондаренко, 2012, с. 20-21).

На думку науковців волонтерство – це форма благодійності, яку людина здійснює добровільно, безкорисливо та усвідомлено, що виражається через особисте надання різних соціальних послуг та ґрунтується на принципах законності, гласності, гуманності, рівності

та здійснюється для досягнення суспільно-значущих цілей. Волонтерство – це завжди добровільний вибір, що відображає особисті погляди та позицію особистості; це активна участь громадянина у суспільному житті, що знаходить відображення, як правило, у соціальній діяльності і в межах різноманітних комунікацій. Волонтерство є інструментом соціального, культурного, економічного та екологічного розвитку. Волонтерство спрямоване на поліпшення рівня якості життя людей, їх особистісне зростання, поглиблення почуття підтримки та солідарності у соціумі.

Волонтерська діяльність не має жодних вікових, релігійних, етнічних, політичних, расових та географічних обмежень. О. Холіна пояснила волонтерство як «форму побудови суспільних взаємовідносин, знаходити та розвивати застосування своїм духовним, моральним чеснотам, здобувати корисні навички, а також надавати людям допомогу» (Корнієвський, 2015).

На думку І.Д. Зверевої, волонтерський рух – це добровільна робота, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, заради благополуччя та процвітання окремих осіб та суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги особам з інвалідністю,

хворим та соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, називають волонтером (Зверева, 2004).

Основоположним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про волонтерську діяльність», згідно з яким волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Водночас безоплатне виконання роботи або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю. Закон визначає, що волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, добровільності, безоплатності, неприбутковості, гуманності, рівності.

О. Литовченко та Н. Романовою (Романова, 2008, с. 56) було визначено, що метою волонтерської діяльності є мобілізація добровільних зусиль небайдужих та активних членів соціуму задля позитивних змін у суспільстві, а також ефективного вирішення спільних завдань та актуальних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На думку В. Голуба, волонтерська діяльність людини, як і будь-яка інша, потребує не лише особистісного бажання та фізичної можливості, а й наявності базового рівня знань, умінь і навичок, а також змістовної теоретико-практичної підготовки для її якісного проведення. Ця робота потребує «підготовлених фахівців своєї справи, які володіють відповідними уміннями та волонтерськими технологіями щодо активізації громади, визначення її проблемних зон, організації членів громади для задоволення потреб» (Горелов, 2015).

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерська діяльність», дослідити готовність майбутніх фахівців соціальної сфери здійснювати волонтерську діяльність.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Волонтерство безпосередньо впливає на формування ціннісних орієнтирів студентства. Крім того, залучення молоді до волонтерської діяльності дозволяє удосконалити їх професійну підготовку.

В Україні студентські волонтерські групи функціонують майже при кожному закладі вищої освіти, центрах соціальних служб для

сім'ї, дітей та молоді, численних громадських організаціях, здійснюючи переважно соціально-педагогічну роботу у профілактичному, просвітницькому, реабілітаційному, рекреативному, інформаційному, охоронно-захисному та соціально-побутовому напрямках (Заверико, 2005). Студенти навчальних закладів різного типу здійснюють волонтерську роботу під час проходження практики. Після її закінчення частина з них залишається працювати волонтерами в організації, яка за профілем близька до їх майбутньої професійної діяльності.

Існує різна *класифікація видів студентської волонтерської діяльності*, почати треба з традиційної класифікації, яка включає в себе:

1. Формальне волонтерство є тим, що передбачає роботу волонтера на тривалій основі за визначеними правилами: робота на повний робочий день, щоденне надання послуг та дотримання встановленого плану роботи.

2. Неформальне волонтерство відбувається переважно в місцевих громадах, для вирішення локальних питань. Волонтери, як правило, є членами цієї спільноти, які об'єднуються в рамках спільного інтересу, і працюють для його благополучного вирішення. Цей вид волонтерства не має чіткої структури, і волонтери не мають визначених ролей. Мотивацією для залучення волонтерів до цих громадських організацій, зазвичай, є обмін досвідом та взаємодопомогою.

3. Державне волонтерство містить роботу в секторах управління та адміністрування і передбачає роботу керівництва. Для цього виду волонтерської роботи потрібно володіти лідерськими якостями та навиками оратора і дипломата. Ці добровольці несуть високий рівень відповідальності та підзвітності, мають спеціальні системи та процедури, які слід виконувати з метою дотримання правил прозорості та звітування перед зацікавленими сторонами.

4. Соціальне волонтерство по суті близьке до неформального. Якщо в неформальному волонтерстві здійснюються локальні дії, то в соціальному більш глобальні та важливіші за значенням. Ці волонтерські групи можуть бути дещо неструктурованими. За часом виконання волонтерської діяльності не має чітких обмежень, адже волонтери працюють на конкретний суспільний результат. У наш час соціальне волонтерство є найпопулярнішим, бо воно містить роботу

з пенсіонерами, ветеранами і дітьми з особливими освітніми потребами по всьому світу.

5. Проектне волонтерство – це один з найпоширеніших видів волонтерства у світі. В залежності від того якими навичками володіє волонтер, до тих проектів він і може бути залучений. Зазвичай, це може бути організація заходів для усіх охочих, адже як правило вхід на них безкоштовний. Тобто, цей вид волонтерської діяльності передбачає те, що усі охочі збираються для того, щоб надати допомогу в організації конкретної масштабної події.

6. Медіа волонтерство є відносно новим видом волонтерської роботи. До такої діяльності залучають фотографів, журналістів, блогерів, які в інтернеті висвітлюють діяльність волонтерських організацій, і таким чином інформують населення і сприяють залученню нових людей до волонтерства.

Волонтерська діяльність у закладі вищої освіти сприяє професійному становленню студентів, сприяє саморозвитку та самореалізації студентів, дає можливість засвоювати соціальний досвід та виступає одним з напрямів позанавчальної роботи. Студентство є одним із найважливіших ресурсів волонтерської діяльності, про що свідчать дослідження З. Бондаренко. Найчисельнішою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є студентська молодь, у цьому і полягає особливість волонтерського руху в Україні (Бондаренко, 2012).

Апробація розробленої методики дослідження готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до волонтерської діяльності дозволила визначити особливості та рівень її сформованості у студентів. Базою проведення дослідження став Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Дослідженням було охоплено 26 студентів 2-3 курсів бакалаврату, які навчаються за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення.

Аналіз освітньо-професійної програми «Соціальна допомога» першого (бакалаврського) рівня освіти за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення дозволив визначити дисципліни, що включають вивчення особливостей здійснення волонтерської діяльності у соціальній роботі, а саме: «Організація волонтерської діяльності в соціальній сфері», «Соціальне проектування» та «Навчальна волонтерська прак-

тика». Вивчення студентами даних освітніх компонентів дозволяє формувати у здобувачів вищої освіти компетентності, що допоможуть їм впроваджувати та реалізовувати волонтерську діяльність у професійній сфері.

На етапі проведення анкетування студентів було виявлено безпосередній рівень готовності майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності.

Перше запитання стосувалось визначення розуміння респондентами поняття «волонтерства». На думку студентів: «Волонтерство – це діяльність спрямована на безкорисну допомогу тим, хто цього потребує», «Волонтерство – це поклик душі», «Волонтерство – це форма благодійності, що виражається через надання допомоги та підтримки іншим особам», «Волонтерство – це робота, що здійснюється добровільно, безкорисливо та усвідомлено з метою допомоги верствам населення, які не в змозі про себе подбати», «Волонтерство – це надання допомоги особам, що опинились в складних життєвих умовах та потребують сторонньої допомоги», «Волонтерство – це благодійна діяльність певної особи або організації, яка не вимагає фінансових пожертвувань, а базується переважно на використанні часу та вмінь, які здійснюються на безоплатній основі», «Волонтерство – це діяльність людей, які за власним бажанням готові витратити свої сили, час і талант на користь суспільству або конкретній людині, не чекаючи винагороди» та ін. Респонденти знайомі з поняттям «волонтерство» та розуміють його суть досить точно.

Волонтером, на думку здобувачів вищої освіти, є «людина, яка цілком безоплатно та добровільно займається громадською діяльністю, працює у сиротинцях, притулках для неповнолітніх, школах-інтернатах, будинках престарілих, допомагає військовим тощо», «особа, яка допомагає іншим без жодної користі для себе», «людина, яка працює на користь іншим без винагороди», «той, хто добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги особам з інвалідністю, хворим та соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації» та ін. Такі відповіді можуть свідчити про те, що студенти є достатньо обізнані щодо волонтерської діяльності та роботи волонтера в цілому.

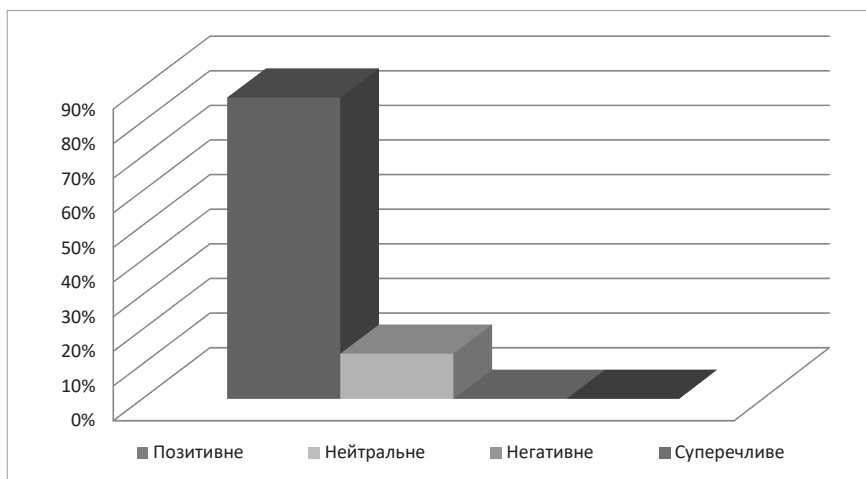

Рис. 1. Ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до волонтерства

Наступне запитання анкети стосувалося ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до волонтерської діяльності (Рис. 1). Більшість респондентів (87%) відмітили, що позитивно ставляться до волонтерської діяльності; 13% висловили нейтральне ставлення до волонтерства. У студентів, які заповнили анкету, не було виявлено негативного чи суперечливого ставлення до волонтерської діяльності. Ці результати є досить хорошими і свідчать про неупередженість, відкритість та небайдужість респондентів до проблем інших людей.

Незважаючи на те, що більшість майбутніх соціальних працівників позитивно ставляться до волонтерської діяльності, лише 37% респондентів брали в ній участь, решта 63% не мали такого досвіду (Рис. 2).

50% опитаних студентів мають бажання зараз взяти участь у волонтерській діяльності. Решта 6% не мають такого бажання 44% складно відповісти. 81% респондентів хочуть займатись волонтерством у майбутньому, 6% не хочуть такого досвіду, 13% складно відповісти (Рис. 3).

Вочевидь, значна частина респондентів не є достатньо вмотивованою та зацікавленою щодо участі у волонтерській діяльності. Це свідчить про необхідність підвищення інтересу майбутніх фахівців соціальної сфери до безкорисливої праці та створення усіх необхідних для цього умов закладом вищої освіти.

Метою волонтерської діяльності майбутні соціальні працівники вважають:

– «надання допомоги особам з інвалідністю, хворим, самотнім, людям похилого

віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги»;

– «підтримку малозабезпечених, безробітних, багатодітних, безпритульних осіб, що потребують соціальної допомоги»;

– «надання допомоги особам, які через свої психофізичні порушення обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів»;

– «проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища»;

– «організація активності спрямованої на допомогу та підтримку тих, хто цього дуже потребує»;

– «надання різних видів допомоги, тим хто цього потребує» тощо.

На запитання про те, скільки часу респонденти готові приділяти волонтерській діяльності 44% відповіли «по різному», що може свідчити про те, що ці респонденти не готові систематично здійснювати волонтерську діяльність. 33% вказали, що готові долучатись до волонтерства декілька разів на рік, 17% – декілька разів на місяць, 6% – декілька разів на тиждень (Рис. 4)/

Волонтерська діяльність передбачає певну зайнятість. Ця зайнятість є безоплатною і передбачає виділення свого вільного часу студентами. Якщо волонтеру робота здаватиметься нецікавою або якоюсь мірою незадовільною, він робитиме щось інше в свій вільний час. Таким чином, уміння розпізнати і забезпечити реалізацію головних мотивів – один із найважливіших моментів волонтерської діяльності. І хоча ця сфера містить дуже багато

Рис. 2. Участь студентів у волонтерській діяльності

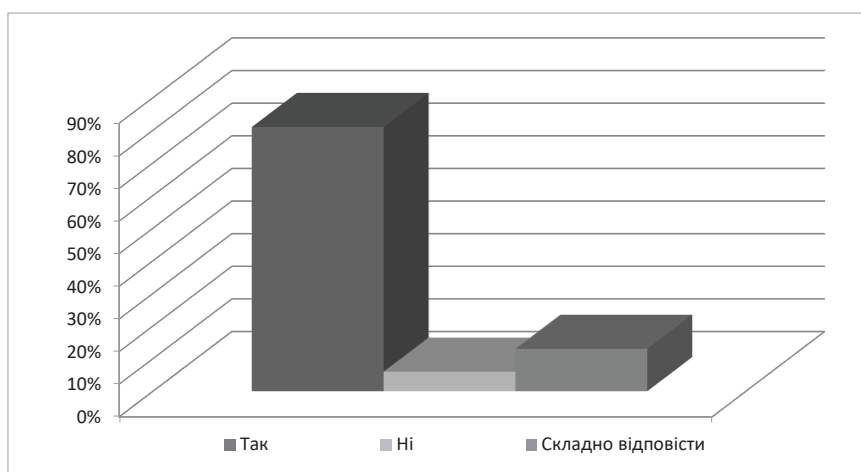

Рис. 3. Дані про те, чи хотіли б студенти займатися волонтерською діяльністю в майбутньому

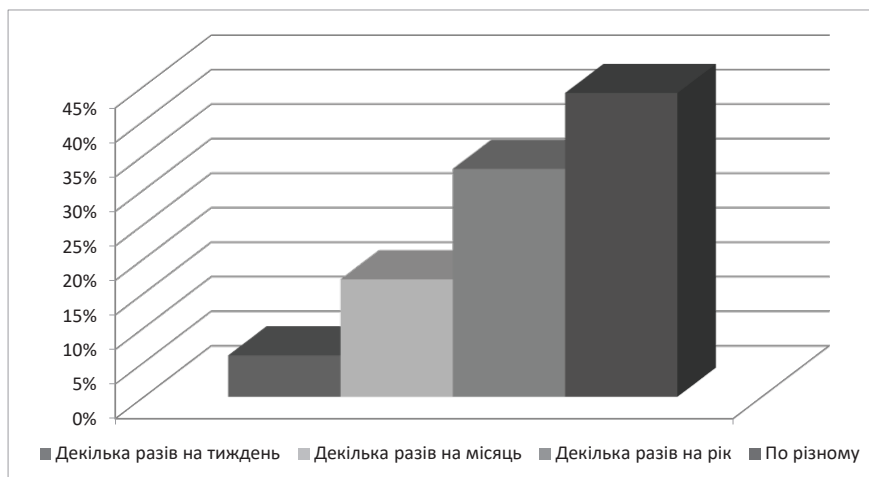

Рис.4. Скільки часу студенти готові приділяти волонтерській діяльності

важливих та складних моментів, їй усе ж приділяється мало уваги про що свідчать відповіді респондентів.

На думку більшості респондентів (37%) основним мотивом здійснення волонтерської допомоги є емоційні пориви людини, а саме: «любов до людей», «щире бажання допомоги

нужденним», «терпимість та безкорисливість». 31% вбачають волонтерську діяльність, як засіб поглиблення професійної педагогічної компетентності. 20% вважають, що це є однією із форм дозвілля, самовираження та самореалізації особистості. 16% студентів виділяють серед мотивів волонтерства бажання бути корисним

суспільству. Ще 6% вважають, що мотивує до волонтерської діяльності «потреба в комунікації з іншими людьми».

Відповіді респондентів свідчать, що під час мотивування майбутніх фахівців соціальної сфери до участі волонтерської діяльності можна брати за основу твердження, що студенти спрямовані на своє майбутнє, тобто потрібно знайти такі сторони та напрямки діяльності, які будуть їм корисні.

Враховуючи відповіді респондентів слід виділити декілька напрямів мотивації для студентів та молоді, які будуть корисними у їх навчанні, а саме: отримання професійного досвіду; задоволення власних інтересів (кожна молода людина чимось цікавиться, має хобі, тому необхідно виявити у студентів їх

професійні інтереси та правильно підібрати напрями волонтерської діяльності); спілкування з іншими людьми; прагнення до соціальної активності.

Наступне запитання стосувалось труднощів, які заважають майбутнім фахівцям соціальної сфери брати участь у волонтерській діяльності. 62% респондентів вказують, що основною проблемою є брак вільного часу, який би вони могли витратити на цю діяльність.

25% студентів мають бажання брати участь у волонтерській діяльності, але не знають як і де його реалізувати. 6% вказують на свою моральну неготовність. 6% вважають складністю ризик емоційного вигорання. Для жодного із респондентів відсутність винагороди не є суттєвою складністю волонтерства.

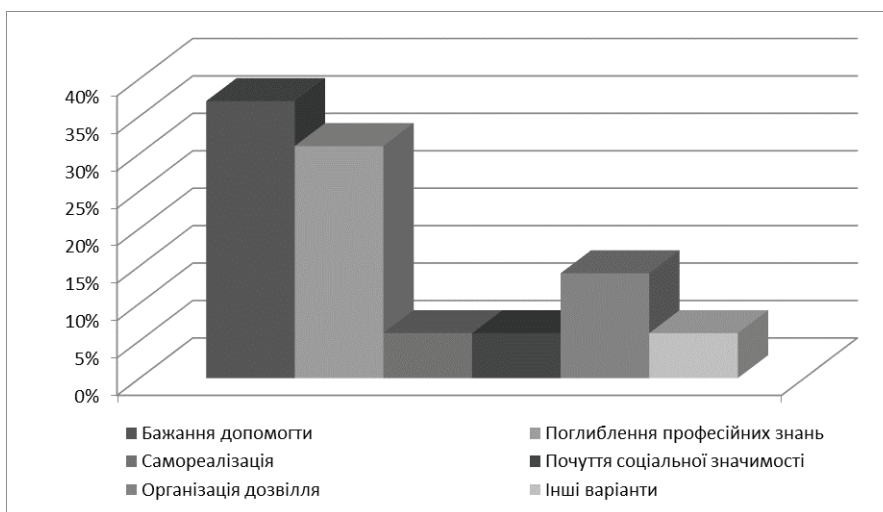

Рис. 5. Мотивація студентів до участі у волонтерській діяльності

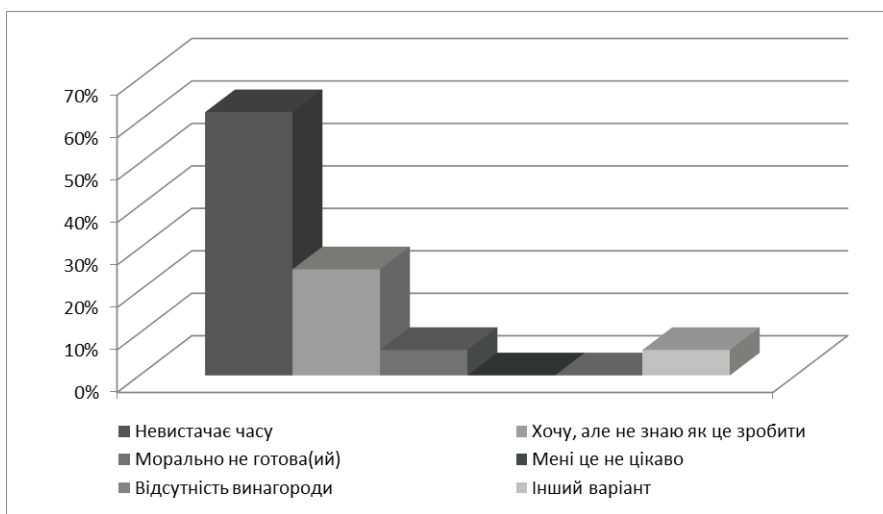

Рис. 6. Що заважає студентам брати участь у волонтерській діяльності

На запитання про те, якими особистісними рисами має володіти волонтер майбутні соціальні працівники назвали такі: альтруїзм, доброта, милосердя, толерантність, чуйність, терплячість, активність, відкритість та ін. Саме ці людські чесноти, на думку респондентів, які заповнили анкету, дозволяють безкорисливо та щиро здійснювати допомогу.

56% респондентів оцінюють свою готовність до волонтерської діяльності позитивно і пояснюють, що володіють бажанням та можливостями приділяти цьому свої знання, вміння, навички та вільний час. 32% студентів сумніваються у своїй готовності і пояснюють, що наразі їм не вистачає знань. 12% вважають, що можуть не впоратись з цією роботою (Рис. 8).

Такі результати можуть вказувати на необхідність вдосконалення актуальних форм

та методів підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення волонтерської діяльності в умовах вищого закладу освіти.

Отже, більшість респондентів позитивно ставляться до волонтерства та проявляють до нього інтерес. Було також встановлено, що розуміння волонтерської діяльності в рамках професійної соціальної роботи у студентів є неповним. Саме тому вважаємо, що доцільно здійснювати підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери до волонтерської діяльності, забезпечивши їх знаннями про суть волонтерської роботи, практичними вміннями та навичками.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, участь студентів у волонтерській діяльності є безцінним досвідом під час якого відбувається формування професійних погля-

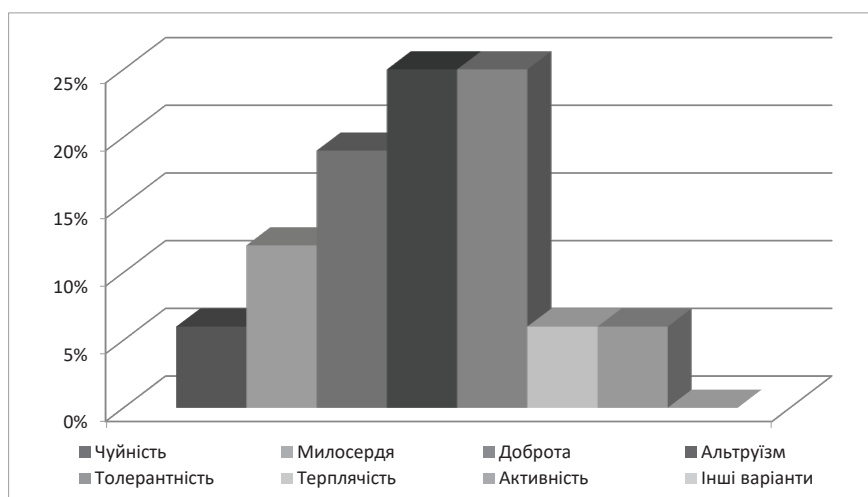

Рис. 7. Особистісні риси волонтера

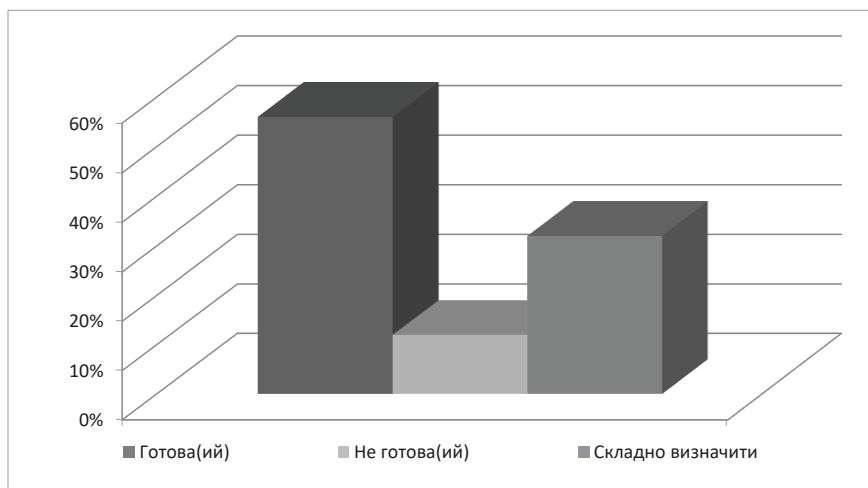

Рис. 8. Готовність студентів до волонтерської діяльності

дів, виховуються професійні риси особистості, з'являється впевненість у своїх силах та ін.

Результати проведення анкетування серед майбутніх фахівців соціальної сфери свідчать, що 62,5% студентів готові бути волонтерами. У цієї категорії респондентів сформовані усі компоненти готовності до волонтерської діяльності, а саме: позитивне ставлення до волонтерської діяльності; розуміння поняття «волонтерство», аргументовані пояснення його значення в діяльності соціального працівника; переважає мотивація професійного самовдосконалення; є усвідомлення труднощів ті інше.

31,3% респондентів продемонстрували достатній (середній) рівень готовності, для якого є характерними є скоріше позитивне, або нейтральне ставлення до волонтерської діяльності; не точне розуміння волонтерства, його

значення, форм та ін.; мотивація самореалізації; готовність займатись волонтерською діяльністю у майбутньому проте не зараз.

Низький рівень готовності до волонтерської діяльності було зафіксовано у 6,2% студентів у яких переважає негативне, або байдуже ставлення до волонтерської діяльності; відповіді на запитання анкети є поверхневими, неточними, відсутнє розуміння волонтерства, його мети, форм; знижена мотивація здійснювати допомогу та небажання бути злученим до волонтерської діяльності.

Саме тому вважаємо, що доцільно здійснювати підготовку майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності, забезпечивши їх знаннями про суть волонтерської роботи, практичними вміннями та навичками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О. В, Заверико Н. В., Зверева І. Д. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху : навч. посіб. для студ. Київ : ВГЦ «Волонтер», 2001. 231 с.
2. Бондаренко З. П. До питання про менеджмент та супервізію волонтерської роботи : монографія. Суми : 2012. 232 с.
3. Горелов Д. М. Волонтерський рух : світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2015. 36 с.
4. Заверико Н. В. Організація роботи служби волонтерів : метод. реком. Запоріжжя : ЗДУ, 2005. 28 с.
5. Закон України «Про волонтерську діяльність та благодійні організації» станом на 20 листопада 2014 року. Київ : Парламентське видавництво, 2014. С.18.
6. Зверева І. Д., Лактіонової Г. М. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
7. Корнієвський О. А. Волонтерський рух : світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2015. 36 с.
8. Лях Т. Л. Волонтерство в соціально-педагогічній діяльності: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 456 с.
9. Моторна М. (2024). Підготовка майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в закладах вищої освіти України : сучасний стан. Ввічливість. Humanitas, 1, 59–67. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.9>.
10. Овчарова Л. М. Волонтерська діяльність як чинник формування соціальної активності студентів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, Випуск 66, 2019. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. С.141–145
11. Освітньо-професійна програма «Соціальна допомога» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення галузі знань 23 Соціальна робота. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. URL : <https://drive.google.com/file/d/1LSfkUt7Z7AKdIaZqGsNquJX5UUD1CmtL/view>
12. Романова Н. Ф. Залучення студентської молоді до реалізації волонтерських програм: Соціальна робота в Україні : теорія і практика. Київ : 2008. с. 256.

REFERENCES:

1. Bezpalko, O.V, Zaveryko, N.V., & Zvierieva, I.D. (2001). Volonterstvo. Poradnyk dlia orhanizatora volonterskoho rukhu : navch. posib. dlia stud. Kyiv : VHTs «Volonter», 231 s.
2. Bondarenko, Z.P. (2012). Do pytannia pro menedzhment ta superviziiu volonterskoi roboty : monohrafiia. Sumy, 232 s.
3. Horielov, D.M. (2015). Volonterskyi rukh : svitovyi dosvid ta ukraïnski hromadianski praktyky : analit. dop. Kyiv : NISD, 36 s.
4. Zaveryko, H.V. (2005). Orhanizatsiia roboty sluzhby volonteriv : metod. rekom. Zaporizhzhia : ZDU, 28 s.

5. Zakon Ukrainy (2014). «Pro volontersku diialnist ta blahodiini orhanizatsii» stanom na 20 lystopada 2014 roku. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo, 18 s.
6. Zvierieva, I.D., & Laktionova, H.M. (2004). Sotsialna robota v Ukraini : navch. posib. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury, 256 s.
7. Korniiievskiy, O.A. (2015). Volonterskyi rukh : svitovyi dosvid ta ukrainski hromadianski praktyky : analit. dop. Kyiv : NISD, 36 s.
8. Liakh, T.L. (2013). Volonterstvo v sotsialno-pedahohichnii diialnosti: navch. posib. Kyiv : Akademvydav, 456 s.
9. Motorna, M. (2024). Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do volonterskoi roboty v zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy : suchasnyi stan. Vvichlyvist. Humanitas, 1, 59–67, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.9>
10. Ovcharova, L.M. (2019). Volonterska diialnist yak chynnyk formuvannia sotsialnoi aktyvnosti studentiv. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, Vypusk 66, Serii 5. Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy. S.141–145
11. Osvitno-profesiina prohrama «Sotsialna dopomoha» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 232 Sotsialne zabezpechennia haluzi znan 23 Sotsialna robota. Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka, 2022. Retrieved from : <https://drive.google.com/file/d/1LSfkUt7Z7AKdIaZqGsNquJX5UUD1CmtL/view>
12. Romanova, H.F. (2008). Zaluchennia studentskoi molodi do realizatsii volonterskykh program: Sotsialna robota v Ukraini : teoriia i praktyka. Kyiv. 256 s.